

ЖАҲОН ИҚТИСОДИЁТИ
ВА ДИПЛОМАТИЯ УНИВЕРСИТЕТИ

Р.А. Тузмуҳамедов
Р.Т. Ҳакимов

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ АСОСЛАРИ

Ўқув қўлланмаси

“Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси” нашриёт уйи
Тошкент — 1998

М у а л ли ф л а р :

юр. фан. докт., проф. *Р.А.Тузмуҳамедов*
(1-6,8-25, 50,51- мод.)

юр. фан. номз. доц. *Р.Т.Ҳакимов*
(7, 26-49, 50, хулоса)

Т а қ р и з ч и л а р :

юр. фан. докт., проф. *С.К.Абдураззоқов*
юр. фан. докт., проф. *М.М.Файзиев*

Т 82

Тузмуҳамедов Р. А., Ҳакимов Р. Т.

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ АСОСЛАРИ: Ўқув қўлланмаси.-Т.: "Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси", 1998.-128 б.

1. Автордош.

Мазкур ўқув қўлланмаси ҳалқаро ҳуқуқка оид баъзи асосий институтлар ва соҳаларнинг қисқача баёнидан иборат. Муаллифлар китобда Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришганидан кейинги ўтган даврдаги ҳалқаро муносабатлар амалиётини ҳам хисобга олишга ҳаракат қилганлар. Ўқув қўлланмаси талабалар, аспирантлар, олий ўқув юртлари ўқитувчилари, шунингдек ИИВ, ТИАВ ва бошқа давлат муассасалари ходимларига мўлжалланган бўлиб, у замонавий ҳалқаро ҳуқуқ масалалари билан қизиқидиган муштариylарга ҳам фойда келтириши мумкин деб ўйлаймиз.

ББК 67.91я75

© "Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси" нашриёт уйи. Тошкент ш., 1998
© Р.А. Тузмуҳамедов, Р.Т. Ҳакимов.

КИРИШ

Халқаро ҳуқуқ — йил сайин аҳамияти ортиб бораётган фанлардан бири. Ушбу фан аҳамиятининг ўсиб бориши халқаро ҳаётдаги, давлатлараро мұносабатлардаги чуқур ўзгаришларга, умуман – кечеётган давр мөхиятига боғлиқ. Буларнинг бари — иқтисодиёт, сиёсатда, айни вақтда миллионлаб кишилар онгидა рўй берәётган туб жараёнларнинг халқаро миқёсда акс этишидир.

Халқаро ҳуқуқнинг роли ва аҳамиятининг ўсиб бораётганлигини, биринчидан, ихтилофли низоларни қурол кучи билан ҳал қилишга интилиш ўтмишда қолиб кетаётганлиги билан изоҳласа бўлади. Иккинчи жаҳон урушидан сўнг ўтган ярим аср мобайнида юз берган халқаро ихтилофлар, жумладан, Вьетнам, Афғонистон, Жазоир, Чеченистон ва бошқаларнинг бирортасида ҳам уруш бошлаган тараф енгиб чиқмаганлиги ҳам шундан далолат беради. Эндиликда муаммолар қурол кучи билан эмас, балки ақл-идрок ёрдамида, музокаралар йўли билан ҳал қилиниши зарур эканлиги аён бўлиб қолди.

Халқаро ҳуқуқнинг роли ҳамда аҳамиятининг ўсишига иккинчи сабаб, барча қитъаларда миллий-озодлик ҳаракатининг ғалабаси ва кўпмиллатли тоталитар империялар ичида энг сўнгиси — Совет Иттифоқининг бўлинуб кетиши туфайли ўнлаб янги давлатларнинг халқаро майдонга чиқишидадир. Собиқ Иттифоқ ўрни-

да вужудга келган ўн беш мустақил давлат қаторидан Ўзбекистон ҳам муносиб ўрин эгаллади.

Илм-фан, техника ва технологияларнинг мислсиз тараққий этуби, транспорт воситаларини такомиллаштириш ишида эришилган улкан ютуқлар халқлар ўртасидаги алоқаларнинг жадаллашувига, савдо-иктисодий, сиёсий ва бошқа алоқаларнинг кучайишига олиб келди ва халқаро ҳуқуқ роли ўсиб бораётганигининг учинчи сабаби бўлди.

Тарихий тараққиётнинг янги босқичида дунёдаги аввалги милитаристик (ҳарбий) ўюшмалар ўрнига янги турдаги, энг юқори иктисодий кўрсатгичларга эришиш мақсадига эришиш учун иктисодий ва сиёсий ҳамкорликка асосланган давлатлар ҳамжамиятлари юзага келмоқда.

Тинч ҳамкорликнинг соғлом ғояларига асосланганлиги туфайли улар тобора мустаҳмаланиб бормоқда ва ҳуқуқ, адолат ҳамда инсонпарварлик қонунларига йўғрилган жамиятнинг илк намуналарини намоён этишга интилиб, ўз таъсир доираларини кенгайтирмоқдалар.

Ҳозирга келиб жаҳон бир вақтлардагидек метрополиялар, мустамлакалар, қарам ва ярим мустақил давлатларга бўлинмай, балки тенг ва мустақил давлатлар ҳамжамиятига айланмоқда. Албатта, бир интилиш билан ўтмиш исканжасидан чиқиб кетиш мушкул. Бу анча вақтни, чидамлилик ва жиддий ишлашни талаб қилади. Бироқ, ўтмишнинг иктисодий ва ҳуқуқий занжирларидан халос бўлишга интилиш жараёнини ортга қайтариб бўлмаслиги барчага аён.

Мустақил Ўзбекистон ҳам ушбу жараённинг фаол иштирокчиларидан биридир. Тоталитар социалистик империя исканжасида бўлган республика узоқ вақт давомида замонавий мустақил давлатларнинг бутун жаҳондаги шаклланиш жараёнидан чеккада қолган эди. Ўзбекистон XX асрнинг сўнгги ўн йиллиги бошидагина, жаҳоннинг социалистик бўлмаган мустақил давлатларидан деярли ярим аср кечикиб мустақиллик йўлига тушди. Бу эса тараққиётнинг замонавий суръатлари

олдида анча катта тарихий давр. Бой берилган имкониятларни қайта тиклашга Ўзбекистоннинг халқаро майдондаги одимларининг қонунийлигини асослаб берадиган ва у киритаётган таклиф ва ташаббусларнинг мөхияти ҳамда аҳамиятини ёритиб берадиган халқаро хукуқ фани ҳам ёрдам беради.

Халқаро хукуқнинг Ўзбекистондаги вазифалари ҳам маълум. Аммо уларни ҳал қилиш ёш мустақил давлатимизнинг кам сонли ва ҳозирча тажрибаси у қадар етарли бўлмаган халқаро юристлар жамоаси учун осон эмас. Ўзбекистонда ҳозиргacha халқаро хукуқ бўйича бирорта фан доктори йўклигини ҳам ёддан чиқармаслик лозим. Тоталитар тузум шароитида бу ерда халқаро юристларни тайёрлаш истиқболсиз иш саналиб, Ўзбекистон амалда СССР таркибидағи мустамлакалардан бири эди ва хорижий давлатлар билан дипломатик муносабатлар ўрнатиш, улар билан музокаралар олиб бориш ва ҳар қандай битимларни имзолаш хукуқидан маҳрум эди. Шу каби битимлар имзолангандага ҳам уларнинг матни дастлаб марказий идораларнинг мутахассислари томонидан тузиларди.

Бугунги кунда ахвол тубдан ўзгариб, мустақил Ўзбекистон кенг халқаро майдонга чиқди: умумий сони 150 дан ортиқ замонанинг етакчи давлатлари билан яқиндан дипломатик, савдо-иқтисодий ва сиёсий муносабатларни ўрнатди. Шу сабабли бугунги кунда, Ўзбекистон мустақилликка эришиб, шу асосда унинг халқаро алоқалари кескин ривожланганлиги туфайли бу ерда халқаро хукуқшуносларга бўлган талаб ортиб кетди.

Ҳозирча Ўзбекистонда хукуқнинг мазкур соҳасидан юксак малакали мутахассислар етишмайди, халқаро хукуқ фани бўйича дарслер, қўлланма ва дастурлар миқдори эса ундан ҳам кам бўлиб, бизни бу соҳада улкан ишлар кутмоқда.

Ўзбекистонда халқаро хукуқ фанини Шарқнинг тарихий анъаналарини ҳисобга олиб, шу билан бирга бутун инсоният бойлигига айланган барча илфор гояларни сингдирган ҳолда шакллантириш лозим бўлади.